G. A. Brouwer • Bilthoven

De natuurbescherming in het grensgebied van Friesland, Drente en Overijsel.

Willemsoord ligt op de uiterste zuidwestpunt van het Drentsche plateau, waar dit grenst aan het Friesch-Overijselsche laagveengebied. Voor deze streek zijn karakteristiek de evenwijdige zandruggen en stroomdalen, die alle noordoost-zuidwest verloopen, nog aanduidend de richting van het voortschuivende landijs.

Plateaugebied, laagveenmoeras en stroomdalen kunnen wij dus min of meer als de natuurlijke componenten van het landschap beschouwen.

Het plateaugebied van Zuidwest-Drente, dat oudtijds grootendeels met heide begroeid was, vertoont vrij veel relief, verschillende „bergen", zooals Havelter berg, Bisschopsberg en Woldberg, domineeren in het landschapsbeeld. Naast heidevelden kwamen ook zandverstuivingen en kleinere hoogveencomplexen voor.

De breede stroomdalen, die machtige rivieren zouden doen verwachten, herbergden eenige decennia geleden nog de kronkelende waterloopjes van Tjonger, Linde, Steenwijker A en Beilerstroom. Het uitgestrekte laagveengebied was tengevolge van eeuwenlange verveningsarbeid tot een doolhof van breede waterbekkens en smalle landribben geworden, dat, aan zichzelf overgelaten, zich opnieuw tot een ware moeraswildernis ontwikkeld had.

Van dit landschap heeft de mensch reeds groote gedeelten in cultuur gebracht. De heide is bijna overal ontgonnen, de kronkelende stroompjes heeft men in deze eeuw tot eentonige waterlossingen vergraven en de vele duizenden hectares ribbenland en trekgaten worden thans in groote landbouwpolders herschapen. De rechte verkaveling der landerijen, het wegennet en de bebouwing drukken voor alles een cultuurstempel op deze streek, maar toch zijn er nog heel wat belangrijke terreinen overgebleven.

Beschouwen wij eerst de verschillende vormen van menschelijke kolonisatie eens nader, dan zijn daarbij in hoofdzaak drie typen te onderscheiden, t.w. 1. de eschdorpen op de zandgronden, 2. de streekdorpen op het veen en langs de randen der stroomdalen en 3. de nieuwe ontginningen, waartoe hier de stichtingen van de Mij. van Weldadigheid en de polderafdeelingen in het land van Vollenhove gerekend kunnen worden.

Wat het landschapschoon betreft zijn de zandgronden van het Drentsche plateau er naar verhouding het beste afgekomen. Want

de eschdorpen dateeren van vele eeuwen terug, de boerderijen staan in groepjes rond een brink geschaard en niet alle in het gelid langs een kaarsrechten weg of gracht, zooals in een streekdorp. De vorm van de bouw- en groenlanden voegt zich hier naar de natuurlijke hoogte-verschillen en het verloop van wegen, beplantingen enz. is niet aan een mozaïek van rechthoeken ondergeschikt gemaakt, terwijl de heide, voor zoover nog niet ontgonnen, de tallooze kadastrale perceelsgrenzen verborgen houdt. Ook heeft men op het Drentsche plateau uitgestrekte terreinen beboscht, waardoor een vorm van cultuur ontstond, die aan verschillende inheemsche planten en vooral ook aan de grootere dieren, bestaansmogelijkheden verschaft, welke bouw- en weiland ontberen.

In het laagveengebied en in de stroomdalen treft men overal de smalle en uitgerekte perceelen der veenkoloniën aan, die dikwijls de formidabele lengte van 2 of meer km. bereiken. Dit heeft in de stroomdalen het voordeel, dat de diepjes zelf gevrijwaard bleven van huizenbouw aan hun oevers, zoodat men midden in het dal nog van een zekere landelijke rust kan genieten. Intusschen zijn dergelijke lange perceelen een doorn in het oog van onze ruilverkavelaars, die dus wel niet zullen rusten alvorens ook de stroomdalen beter verkaveld en door wegen toegankelijk gemaakt zijn.

Goed verkaveld zijn de nieuwere ontginningen, zooals de nederzettingen Willemsoord en Wilhelminaoord, die in 1820 door de Mij. van Weldadigheid gesticht werden [1]) en de groote landbouwpolders bewesten Giethoorn. Maar qua landschap zijn de stichtingen der Mij. v. W. saai en van de oorspronkelijke vegetatie is weinig of niets gespaard. Slechts de kolonie Nr. 7 (Boschoord), die tot bosch ontgonnen werd, maakt hierop een uitzondering. In de groote landbouwpolders van het waterschap Vollenhove heeft de recreatie niets te zoeken; de oorspronkelijke flora en fauna zijn er weggevaagd en het landschapschoon is er voorloopig nog dat van de cultuursteppe.

Het was intusschen de opzet van dit artikel om de streek met de oogen van een natuurbeschermer te bekijken, zoodat wij de ontginningen hier verder laten rusten. Wanneer wij daartoe, aan de hand van de kaart, ons de verschillende landschappen weer voor den geest halen, dan komen wij tot de conclusie, dat er nog verschillende uitgestrekte terreinen van natuurwetenschappelijke

[1]) Onze hoeve Utrecht met haar ± 35 ha. land vlak bij de boerderij, was een mooie voorbeeld van goede verkaveling.

waarde aanwezig zijn en dat daarvan slechts enkele brokstukjes als natuurmonument behouden werden. Om het iets nauwkeuriger te zeggen : denken wij ons het te beschouwen gebied begrensd door Tjonger - IJselmeer - Meppeler diep - Drentsche Hoofdvaart en den weg Dieverbrug - Diever - Wateren - Zorgvlied - Rijsberkamp - Zandhuizen - Bekhofweg - Oldeberkoop - Braggelaan, dan zijn er binnen deze bijna 740 km² vijf natuurmonumenten met een totale oppervlakte van 308 ha. gereserveerd en deze natuurmonumenten zijn maar weinig minder productief dan vele der ontgonnen gronden. Want op die 308 ha. wordt gras gemaaid, riet gesneden, gevischt, gejaagd, pleizier gevaren en bovendien verdienen twee kooikers er de kost.

Staatsnatuurmonumenten bevinden zich binnen de genoemde omgrenzing niet. Van de vijf reservaten behoort er één aan „It Fryske Gea" nl. 100 ha. petten in de Lindevallei; de vier overige aan de Vereeniging tot Behoud van Natuurmonumenten, t.w. twee eendenkooien met omgeving (176 ha.) en twee vennen tusschen Havelte en Wapserveen (het Brandeveen en een gedeelte van de Kolonie : 32 ha.). Het behoeft wel niet afzonderlijk gezegd, dat de natuurbescherming hier nog heel wat arbeid dient te verrichten, vooral wanneer men zich realiseert, dat het belangrijkste laagveengebied van ons land en een der mooiste deelen van Drente binnen de genoemde 740 km² gelegen zijn. Enkele met name te noemen terreinen mogen dit nader toelichten.

Wat het Drentsche plateau betreft denke men bv. aan het gebied ten Noorden van Havelte met den Havelter berg en het Holtinger-, Wester- en Oosterzand, een heidelandschap met stuifzanden en hoogveenplassen, vol afwisseling, wat de geologische kaart (bld. 16 Steenwijk kwbld. IV) al tot uitdrukking brengt. Verder raadplege men voor dit terrein Waterbolk's boekje „Havelte" (momenteel helaas uitverkocht) en Natura 34, nr. 11 (Havelte-nummer).

Op den noordelijker gelegen diluvialen rug, die de dalen van Linde en Steenwijker diep scheidt, zijn de meeste heidevelden (Nijensleeker veld, Vledder veen en -veld) door snipper-ontginning verloren gegaan en trekken de bosschen (Eese en Woldberg, Boschoord) vooral onze aandacht. En in den uitersten noordoosthoek ligt het beboschte Dieverder zand (= Berkenheuvel) met de aangrenzende deelen van het Wapser en Dieverder heideveld, waarvan het laatste thans door het Staatsboschbeheer beplant wordt.

In de stroomdalen zelf is weinig van het oorspronkelijke landschap overgebleven: de Tjonger is in een kanaal veranderd, de Linde eveneens (het mooie reservaat van „It Fryske Gea" omvat een aantal uitgeveende petten, maar niet een meanderend stroompje). Slechts van het Vledder diep en van de Wapserveensche A zijn enkele gedeelten van den bovenloop nog het behouden waard; lagerop stroomen beide door boomlooze groenlanden, die door tallooze prikkeldraad-rasters in reepen verdeeld zijn.

Groote en belangrijke reservaten dienen nog gesticht te worden in het laagveengebied, welk landschaptype bijna overal verdwijnt en dat onder de Nederlandsche natuurmonumenten nog onvoldoende vertegenwoordigd is. Over deze streek is eenige jaren geleden reeds uitvoerig in Natura geschreven (Noordwest-Overijsel-nummer, jrg. 38, nr. 4, April '39); meer concrete voorstellen om Beulaker en Belter wijde met hun oeverlanden tot natuurreservaat te verklaren, vindt men in de binnenkort verschijnende uitgave van het Oversticht: „Op de bres voor Overijsel's natuurschoon".

Slechts enkele van de grootere terreinen konden hierboven genoemd worden; dit neemt niet weg, dat er ook verschillende kleinere zijn van bijzondere waarde, bv. oude boschresten als begrenzing van esch, 'n enkele plas met een rijke planktonflora enz.

Hoofdzaak is, dat men er zich van bewust is, dat de tijd dringt. Want in sommige gevallen is het nu reeds onmogelijk om gave grenzen voor de toekomstige natuurmonumenten vast te stellen en daaraan doet helaas de productieslag 1941, die maakt, dat men ook in de laatste heideterreinen aardappelveldjes aanlegt, geen goed.

Vervolg van blz. 40 O.

trek is geworden. De beste kenners der streek werkten er aan mee. Prof. Dr. Edelman en Dr. W. Oosting voor 't geologisch gedeelte, Prof. Dr. Docters van Leeuwen over gallen, P. Jansen over grassen, H. Kleyn over paddenstoelen, A. J. v. Laren over gekweekte planten, Prof. Dr. Th. J. Stomps over den hortus, Prof. Dr. J. Westerdijk over de iepen, Prof. Dr. L. F. de Beaufort over de fauna, W. v. Benthem Jutting over mollusken, Dr. J. Heimans over amphibieën en reptielen, A. F. J. Portielje over Artis, J. Drijver over natuurbescherming, Dr. Jac. P. Thijsse gaf „herinneringen", S. Deinum besprak de orchideeën en nog zoo vele anderen, allen deskundigen op eenig onderdeel, schreven ieder over hun speciaalstudie met betrekking tot Amsterdam.